

Szakmai beszámoló

A téma feldolgozásához elsősorban levéltári kutatás keretében a terület építéstörténetéhez adatokat kellett gyűjteni. Ehhez a Sopron Városi Lecvéltár nyújtotta a legnagyobb lehetőséget. Régi képek felkutatása és gyűjtése a levéltári anyagon felül is segítséget nyújtott. Szükséges volt a terület bejárása, számtalan új fénykép készítése valamint régebbi – részben saját - fényképfelvételek felhasználása. A fejlődéstörténethez vázlatok és rajzok készültek, régi és újabb térképek felhasználásával. A területre vonatkozó, - meglehetősen szűk szakirodalom - tanulmányozása is segítséget nyújtott.

Részleges eredmények alapján több előadás ismertette a kutatást, így 2003-ban az ICOMOS (nemzetközi műemlékvédelmi szervezet – ülésén, valamint 2004 áprilisban a TIT szabad egyetemi előadás-sorozatának keretében. Végül az anyag egy gazdagon illusztrált, a begyűjtött történeti értékű és az új fényképeken felül számtalan épület-alaprajz és vázlat felhasználásával kiegészített kötet jelent meg 2005 novemberben: „A régi soproni Lőver” címmel. A kötethez a kutatási témavezetőkön kívül dr. Bartha Dénes egy. tanár a löveri kertekről szóló fejezetet, dr. Winkler Gábor egy. tanár pedig a jellegvédelem jelentőségét és a Lőver-területre lehető alkalmazását kihangsúlyozó bevezetőt írt. A kötet a Lőverrel kapcsolatban az urbanisztika, az építészettörténet, a kultúrtörténet, a kerttörténet és részben a szociográfia tudományterületeit is érintő kérdéseket foglalja össze.

A kötet a Zékány-Máthé könyvkiadó Tatabánya kiadásában jelent meg,, 23,75/A5 ív terjedelemben 1100 példányszámban, azonosító jele: ISBN 963 219265 6. A beszámoló továbbiakban a kötet beosztásának megfelelően számol be a kutatási munkáról.

A Lőver szó eredete, jelentése, használata. A Lőver szónak a soproniak névhasználatában három jelentését ismerjük. Területet, kertet és házat egyaránt jelent. Az Alsó és Felsőlöver egymástól elváló fogalmi igazolják a kissé szokatlan hangzású

többes-számot: Lőverek. Egyébként a löver általában egy kert, de ha valaki azt mondja, hogy épített egy lövert, akkor a házra gondol. A területre utaló Lövert nagy betűvel írjuk, a kertre és a házra vonatkozó löver szó kis betűs.

Az első világháborút követő trianoni békeszerződés Sopront is Löverestől Ausztriának ítélte, de az 1921. évi népszavazással mégis sikerült azt megmenteni Magyarországnak. Az események szükségszerű reakciójaként – miként az egész országban - névmagyarosítás vette kezdetét. Ez Sopronban a családnevek mellett a Löver magyarosabb megjelenítését célozta meg: A Lövert felváltotta a Lövér. A sajtóban és a mindennapi életben parázs vita keletkezett. Ennek részben politikai színezetet is adott a lövér-lövész-nyilas szórokonság. Emlékét az egykori négy tábla közül még az egyik őrzi az Alsólöver út sarkán, a nemsokára tiltott, szélsőségesen jobboldali mozgalom nevét a táblán meghúzható átlók annak középpontjában kimutatják. A téma feldolgozásának egyik eredményeként tehát a szóhasználatnak megfelelő Löver kifejezés rögzítése a helyesírásban is javasolt.

A fejlődés kirajzolja a tulajdonképpeni lövert, annak három területét: a városias Alsólövert, a hegyoldalban fekvő Alsólövert és az elkülönülő Felsőlövert. Csak a 20. században több lépcsőben kiépített Löver-körút köti össze őket, érinti a Felsőlövert és körbefogja az Alsót. A Löver körút révén a Várist (Warisch) és annak helyén kialakított városligetet a szállodákkal és a szanatóriummal is a Löverhez számíthatjuk. Ma a Löver területileg tágabb fogalom: a vasútvonalaktól délre fekvő terület egészét számítják hozzá

A Löveri élet. Ez a szociográfia témakörét is érintő fejezet beszámol a Soproni Löverekben a kertészkedésről, a gyümölcstermesztésről, a soproni polgárok hétvégi üdüléséről, majd az idegenforgalom fellendülését követően a Lövernek részben országos jelentőségű üdülőterületté fejlődéséről, középületeinek építéséről. Ehhez kapcsolódnak a Löver egyes kulturális és sport-eseményei, valamint a Lövert megrázó háborús pusztítások.

A Lőveri életet meghatározó Lőver-Bizottság a város közgyűlését támogató társadalmi szervezet tevékenysége történeti érdekesség.

Utak, kertek fejezet az 1905-ben készített, Wälder József városi főmérnök nevéhez fűződő városfejlesztési tervnek a Lőverre vonatkozó, de a városnak a trianoni békeszerződés következtében elvesztett környéke miatt csak részben megvalósított elképzeléseit, majd a 20. században sorra készülő városrendezési terveknek a területre vonatkozó intézkedéseit tárgyalja. Ehhez kapcsolódik a Lőverrel érintkező területeknek a szerepe is: elsősorban az Erzsébet kert, a közeli Sopronbánfalva és a Soproni hegység erdői. A Lővert kezdetben egy-egy magisztrális úton lehetett a városból megközelíteni, az Alsólőver ill. a Felsőlőver úton. Előző a városias beépítés révén utcává változott. A Lőver körút 1920-1965 szakaszonként épült fel, eddig alig volt ismeretes, hogy az egyik szakasza egy erdei utat vett igénybe, melynek nyomvonala már a II. József idejében készített térképen szerepel. A korábban körülményesen megközelíthető Alsólőverhez az első világháború után épült a „szerpentin”, ezek és az „új” Villa-sor képezik a mára kifejlett úthálózat gerincét.

A Lőver épületeinek architektúrája. A régi Lőver jellege az épületek és a kertek együttes hatásából fakadt. Sem az építészet, sem a kertek nem voltak uniformizáltak, de helyhez és időhöz kötve együtt sajátos jelleget mutattak. A Felsőlőver és az Alsólőver egymástól ugyan eltérő adottságúak, de mind a kettőnél a markáns domborzat mintegy összefogta az épületeket a köréjük ültetett fákkal, gyümölcsösökkel, virágokkal, utakkal. .

A lőver a kultúrtörténet által ma nagyra becsült fogalom, az összművészet (Gesamtkunstwerk) szép példája. A Lőver esetében a táj + fák + virágok + épület + mikroarchitektúra ennek az összművészetnek összecsengő elemei. Táj alatt a terepdomborulatot és a soproni hegység erdőinek közelségét értjük.

A lőverépület fejlődése megfelel a polgárság változó igényeinek: gyümölcsösök – hétvégi ház – nyári lakóház – lakóház.

A lőverépület jellegzetes tartozéka a veranda. Ennek 14 tipikus változata különböztethető meg.

A lőverhez gyakran melléképület sorolt (filagória, különálló nyári konyhaépület, mosókonyha, baromfiól, húzós kút, árnyékszék)

A Lőver kertjei. A haszonkertek. A legkorábban termesztésbe vont gyümölcs a szelídgesztenye és a szőlő volt. Ezt követte az alma, a szilva, majd a körte, kisebb mértékben a meggy. A lőveri kultúra első szakaszában a berkenye is. A lőveri szőlő mára eltűnt tájelen. A lőverkertek különleges tartozéka az élősövény, melyet méretét és nyírásának idejét már régóta rendeletek szabályozták. A lőveri kertkultúra második időszakát a díszkertek jellemzik, már az 1860-es évektől kezdve mutatkoztak. A kötet a különböző tűlevelű és lombos fákat, majd a lőverekben kedvelt virágokat felsorolja. Az elemzés végül a mai lőverkertek hibáit és hagyományörző erőit kritikusan vizsgálja.

A soronkövetkező három fejezet **Az Alsólővere városias része, A régi Alsólőver és épületei**, valamint **A régi Felsőőver és épületei** címmel bemutatja az építészettörténet tekintetében értékes példákat, szövegben és képen. Ez a kötet katalógusszerű, egyben leglényegesebb magja. Rögzít már elveszett és ma még létező és védendő objektumokat egyaránt. Kiemelkedő jelentőségűek a 19. század végén épített szép lőveri villák. Urbanisztikai tekintetben különösen fontos az Alsólőverhez kapcsolt, a Váris-erdőből kihasított és 1893-1895-ben szinte egy ütemben felépített Villa sor, a belvárosból sajátos módon ide áthelyezett műemlék kápolnával. Ezeket a fejezeteket korabeli tervrajzok, régi fényképek, rekonstruált alaprajzok, valamint mai fényképek egészítik ki.

A Lőver középületei. 1900 körül megindult egy folyamat, amely egyrészt a megváltozó társadalmi igények, másrészt a város szükségzerű terjeszkedése következtében a Lőverbe középületeket épített. Az új igényekre jellemző az uszoda, amely immár a Lőverben nemcsak gyümölcsöt szüretelő, de már a meleg nyarat is ott töltő lakóknak a felüdülését és ugyanakkor a polgárság életében egyre nagyobb szerephez jutó sportolási igényeket volt hivatott kielégíteni. A másodikat szolgálta a

katonai főreáliskolának a Lőver tövébe való telepítése, a rendeltetéshez méltó kertés környezetbe, a belvároshoz és a laktanyákhoz egyaránt közeli helyre. Az alsólőveri Károly laktanyát a területet szegélyező, szántóföldekre telepítették, s azért ebbe a városrészbe, mert ez is közel esett a belvároshoz. Ugyanakkor a Lőver élete változatlanul mintegy tiltakozott a középületek révén a régi jellegét veszélyeztető urbanizálódás ellen, a Wälder tervben szereplő kerületi központok és kulturális létesítmények középületeikkel ezért sem valósultak meg. A trianoni békével Csehszlovákiához csatolt Selmezbányáról a Bánya-, Kohó-, és Erdőmérnöki Főiskolát Sopron városa fogadta be és - mint említettük - a Honvéd úti honvéd főreáliskola együttesét bocsátotta rendelkezésre. 1934-ben szervezetileg a budapesti József Nádor Műegyetemhez kapcsolták mint Bánya-, Kohó-, és Erdőmérnöki Kart, ezzel az intézmény egyetemi rangra emelkedett. Az egyetem - többszöri átszervezés után ma Nyugat-Magyarországi Egyetem – épületállománya a két világháború között és a pártállam idején egyaránt jelentős építkezésekkel bővült. 1959-ben az értékes botanikus kerthez csatolták a régi Alsólőverhez vezető lejtős hegyoldalt is. A Lőver középületek sorában különösen jelentősek a szállodák, melyek az első világháborút követően a felértékelődött idegenforgalmi jelentőség miatt a Soproni hegység tövébe, és így a Lőverbe épültek. A szállodák építése a mai napig folytatódik. Az eredetileg újságíró üdülő-szállodának épült, a háború végén félbemaradt épülettömb képezi ma a szanatórium-együttes tömbjének első részét. A középületek sorát a városias beépítésű Alsólőver iskolái, kollégiumai és két kápolna egészítik, a Felsőlőverben mindössze az uszoda és egy szálloda épült. A középületek híven tükrözik nemcsak a terület beépítettségének változását, de a helyi jelentőségű régi Lővernek az ország kulturális életébe emelkedő szerepét is.

Új épületek a Lőverekben. A Lőver lakóit a 19. század második felétől a mai napig négy nemzedékre lehet bontani, a modern építészet értékes alkotásai immár a „negyedik nemzedék” alkotásai. Ezeket mutatja be kizárólag fényképekkel az a felsorolás, melynek az is célja, hogy bizonyítsa, jeles építészeti alkotások ma is be

tudnak illeszkedni a régi Lőverbe. Ugyancsak bemutatja, hogy a kertépítés terén is lehet a gazdaságosság szorító követelményed ellenére szépet teremteni.

A Függelék a Lőverekben álló szobrok, mellszobrok és emléktáblák sorát mutatja be, különösen az egyetem védett parkjában álló alkotásokat. Megemlíti a megörökített személyek kapcsolatát is a Lőverhez.

A kötet a Levéltári adatok felsorolásával kívánja megkönnyíteni a területtel kapcsolatos későbbi kutatók munkáját. Bibliográfia, valamint a terület egyes kisebb tájegységeinek (kertek, dűlők) magyar és német nyelvű elnevezésének összevetésével zárul.

A kötet kiemelt helyen utal a kutatásokkal kapcsolatban az OTKA támogatására.

A kutatás során a kötetbe foglalt adatoknál lényegesen több lett feldolgozva, és sokkal több fénykép is készült. Mindezek a dokumentációk további publikációkhoz felhasználhatók és adott esetben a Soproni Levéltárnak lesznek átadva.